

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.9.7>

УДК 352.07(477)

А. Я. Савицький,

доктор філософії в галузі права, адвокат,

Адвокатське бюро «АБ Савицького Андрія»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4780-3789>

ЕВОЛЮЦІЯ СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІЙ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

A. Savytskyi,

PhD in Law, Attorney,

Law Office «LO Savitsky Andrey»

EVOLUTION OF THE STRUCTURE AND FUNCTIONS OF LOCAL GOVERNMENT BODIES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION

У статті проаналізовано еволюцію структури та функцій місцевих органів влади в Україні в умовах проведення реформи децентралізації. З'ясовано, що до реформи децентралізації більшість повноважень була зосереджена на центральному рівні влади. Місцеве самоврядування мало обмежені повноваження та ресурси для фінансування місцевих потреб. З 2015 року в Україні відбувся безпрецедентний процес децентралізації, який призвів

до створення сотень об'єднаних територіальних громад. За декілька років реформа не тільки суттєво змінила адміністративно-територіальний устрій країни, але й стала потужним інструментом місцевого розвитку. Визначено, що в процесі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні ключову роль відіграють об'єднані територіальні громади. Безпосереднє управління здійснюється виконавчим комітетом, який створюється радою громади. Об'єднані територіальні громади мають досить широкі повноваження, які охоплюють багато функцій – від розробки стратегії розвитку до організації благоустрою сіл і селищ. Було проаналізовано повноваження старости, що є яскравим прикладом того, як децентралізація змінює механізми управління. Реформа децентралізації в Україні супроводжується активним впровадженням електронного врядування та залученням громадськості до управління. Проте нерівномірний розвиток цифрової інфраструктури та недостатня інтеграція інформаційних систем створюють перешкоди для повноцінної реалізації цифрових інструментів в управлінні. Відповідно, необхідним є забезпечення рівного доступу до цифрових ресурсів для всіх регіонів країни та підвищення рівня цифрової грамотності населення.

The article analyzed the evolution of the structure and functions of local authorities in Ukraine under the conditions of the decentralization reform. It was found that before the decentralization reform, most of the powers were concentrated at the central level of government. Local self-government had limited powers and limited resources to finance local needs. Since 2015, an unprecedented process of decentralization took place in Ukraine, which led to the creation of hundreds of united territorial communities. In a few years, the reform not only significantly changed the administrative and territorial structure of the country, but also became a powerful tool for local development. It was determined that in the process of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine, united territorial communities play a key role. Direct management is carried out by

the executive committee, which is created by the community council. United territorial communities have quite broad powers, which cover many functions - from the development of a development strategy to the organization of the improvement of villages and settlements. The authority of the headman was analyzed, which is a vivid example of how decentralization changes governance mechanisms. The decentralization reform in Ukraine is accompanied by the active introduction of electronic governance and the involvement of the public in governance. However, the uneven development of digital infrastructure and insufficient integration of information systems create obstacles to the full implementation of digital tools in management. Therefore, it is necessary to ensure equal access to digital resources for all regions of the country and increase the level of digital literacy of the population. The conclusions state that decentralization contributed to significant changes in the structure and functions of local authorities, creating new opportunities for community development and improving the quality of public services. United territorial communities, created on a voluntary basis in accordance with the legally defined procedure, with their own self-governing bodies, became the basis of the new system of local self-government.

Ключові слова: *регіональне управління, місцеве самоврядування, функціональна модернізація.*

Keywords: *regional management, local self-government, functional modernization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна як демократична країна поставила перед собою одне з найважливіших завдань – створення ефективних органів місцевого самоврядування. Досягти нового рівня соціально-економічного та культурного розвитку територіальних громад і регіонів, а також підвищити рівень та якість життя більшості громадян України можна лише через здійснення реформ місцевого самоврядування. Реформа

децентралізації в Україні, розпочата у 2014 році, стала одним із найбільш масштабних перетворень державного устрою за всю історію незалежної України. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного аналізу змін, що відбулися в системі місцевого самоврядування внаслідок реалізації реформи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увагу науковців привертала різні аспекти реформи децентралізації. Так, специфіку здійснення зазначеної реформи вивчала Т. Бевз [1]. Л. Горохова та Г. Невинна акцентували на тому, що для успішного завершення реформи децентралізації потрібно удосконалити законодавчу базу, внести конституційні зміни, що стосуються адміністративно-територіального устрою держави, а також провести перепис населення для актуалізації демографічної статистики [2]. Функції системи органів публічної влади в умовах децентралізації були розглянуті Ю. Ковтуном [3]. Доповнює попереднє дослідження робота О. Котукова, у якій розглядаються зміни функцій місцевих органів влади в умовах децентралізації [4]. Проблеми та перспективи подальшого розвитку реформи децентралізації розглянули Ю. Орловська, Р. Кірюхін [5], етапи та основні завдання – О. Павлова, Ю. Нагайчук [6]. О. Польова дослідила питання місцевих бюджетів України та встановила, що впорядкування джерел їх формування є однією з ключових проблем забезпечення бюджетної децентралізації [7]. Проте, незважаючи на увагу науковців до обраної проблематики, зміни структури та функцій місцевих органів влади в Україні потребують більш ґрунтовного вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз еволюції структури та функцій місцевих органів влади в Україні в контексті процесу децентралізації.

Відповідно до мети сформульовані такі завдання:

1. Визначити передумови та основні етапи децентралізації в Україні.
2. Описати структурні зміни в системі місцевого самоврядування, що відбулися внаслідок впровадження реформи.

3. Розглянути ключові виклики, з якими стикаються об'єднані територіальні громади в процесі децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічним напрямом інституційних змін у системі державного управління в Україні є перетворення наявної моделі публічної влади, впровадження принципів децентралізації та субсидіарності, а також імплементація успішного зарубіжного досвіду регіонального управління. Ці зміни сприяють еволюції механізмів державного управління регіональним розвитком через трансформацію адміністративно-територіального устрою, посилення ролі органів місцевого самоврядування, зміну економічних механізмів, створення основ для гуманітарного прогресу та особистісного розвитку.

Тривала відсутність політичної волі для реалізації повноцінної децентралізації в державному управлінні стала однією з причин посилення сепаратистських настроїв на сході України. Наслідками політики централізації влади стали:

- значна залежність регіонів від центральної влади;
- низька інвестиційна привабливість територій;
- слабкі в інфраструктурному, фінансовому та кадровому аспектах громади;
- деградація сільських територій;
- складна демографічна ситуація;
- низька якість надання публічних послуг.

Ці виклики вимагали радикальних реформ у сфері державного управління, місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Децентралізація є реформою місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка була розпочата у 2014 році та має на меті створення умов для формування ефективної та відповідальної місцевої влади, здатної забезпечити комфортні та безпечні умови для життя людей по всій Україні.

Реформа децентралізації передбачає зміни, відображені на рис. 1.

Рис. 1. Зміни, передбачені реформою децентралізації

Джерело: власна розробка автора

До реформи децентралізації місцеве самоврядування в Україні було фактично позбавлене реальної самостійності, оскільки більшість важливих рішень приймалися на центральному рівні, а фінансування місцевих бюджетів було недостатнім для задоволення потреб громад. З 2015 року в Україні, у межах реформи децентралізації, почали формувати об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) – 794 сільські, селищні та міські ради, що охоплювали 2015 населених пунктів, добровільно об'єдналися в 159 територіальних громад. Найбільш активно цей процес відбувався в Тернопільській та Хмельницькій областях, де у 2015 році було створено відповідно 26 та 22 ОТГ. Протягом 2016 року темпи створення ОТГ значно зросли, і їх кількість збільшилася зі 159 до 366, охоплюючи населення понад 3,1 млн осіб. Збільшення кількості ОТГ тривало і у 2017–2019 роках [1]. У 2020 р. в адміністративний спосіб було визначено 1469 територіальних громад у складі нових районів, при цьому частину дрібних громад, утворених на добровільних засадах, було ліквідовано [2, с. 255]. З початком повномасштабного

вторгнення в Україні відбулася переоцінка значення та ролі децентралізації. Раніше цю реформу розглядали як успішний інструмент для розвитку місцевої економіки, а завершення її основного етапу планувалося для зміцнення євроінтеграційних прагнень України. Незважаючи на складні умови воєнного часу у 2022-2023 рр., децентралізація продемонструвала свою життєздатність та важливість для України. За дев'ять років із початку реформи децентралізація проявила свою природну стійкість і значущість – як у політичному, так і в безпековому аспектах. Попри кадрові зміни в парламенті, уряді та на посаді Президента, було завершено адміністративно-територіальну реформу на базовому рівні.

Об'єднані територіальні громади є найбільш ефективною системою управління. У процесі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні ОТГ відіграють ключову роль. Безпосереднє управління ОТГ здійснює виконавчий комітет, до складу якого входять голова ради, його заступник, секретар виконкому, керівники структурних підрозділів та інші посадові особи. Рада і виконком знаходяться на одному ієрархічному рівні, проте виконком підзвітний раді, що означає, що рада має право скасувати рішення виконкому, якщо вони суперечать законодавству [6, с. 28]. Об'єднані територіальні громади мають досить широкі повноваження, які охоплюють багато функцій – від розробки стратегії розвитку до організації благоустрою сіл і селищ. Рада ОТГ затверджує бюджет, створює виконавчий комітет, встановлює місцеві податки та збори, а також визначає соціально-економічний і культурний розвиток громади. Виконавчий комітет, своєю чергою, відповідає за виконання бюджету, координує роботу відділів, управлінь, установ та організацій, а також має право змінювати або скасовувати акти підпорядкованих йому відділів, управлінь та їхніх посадових осіб.

Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [8] у населених пунктах, які не є адміністративними центрами, на строк повноважень місцевої ради (5 років) обирається староста.

Обов'язки старости та сільського голови досить схожі. Староста, як і сільський голова, має бути лідером і авторитетом для громади. До основних його повноважень належать участь у засіданнях виконавчого комітету, представлення інтересів громади та голосування, контроль за порядком у своєму старостинському окрузі та подання пропозицій до виконавчого комітету, участь у сесіях ради громади та інші. У межах своїх повноважень староста не має можливості впливати на питання пенсій, зарплат, соціальних виплат, встановлювати тарифи на комунальні послуги чи видавати житло. Він також не має права ігнорувати рішення голови громади або самостійно визначати, що будувати чи ремонтувати в старостинському окрузі, а також розподіляти бюджет на власний розсуд.

Реформа децентралізації призвела до кардинальних змін у розподілі повноважень між центральною та місцевою владою. Більшість функцій, таких як економічний розвиток, освіта, охорона здоров'я та інші, тепер перебувають у компетенції органів місцевого самоврядування. Роль районних державних адміністрацій суттєво зменшилась, зосередившись переважно на соціальному захисті населення та деяких інших функціях державного значення [4, с. 21]. На практиці обов'язки з фінансування об'єктів у сферах освіти, культури та охорони здоров'я передаються місцевим громадам, тоді як самі об'єкти залишаються в державній власності. Таким чином, якщо сьогодні розглядається питання передачі управлінських функцій у цих сферах до ОТГ, що є гарантованим Конституцією України, то важливо забезпечити ефективний нагляд за їх виконанням. Місцеві державні адміністрації мають зберігати статус інституту виконавчої влади, але з обмеженим колом функцій [3, с. 57].

Бюджетна децентралізація є частиною загальної децентралізації, що передбачає передачу значної частини фінансових і управлінських повноважень від центральних органів до місцевих. Концептуальна основа фінансової самостійності місцевого самоврядування полягає в забезпеченні незалежності місцевих органів влади від центральних у прийнятті рішень

щодо місцевих проблем і їх розв'язання за допомогою власних фінансових ресурсів. Дохідна частина місцевих бюджетів формується через чотири взаємодоповнювальні, але часто суперечливі механізми: загальнодержавні податки, збори, обов'язкові платежі та їх частини. З огляду на це, важливою є подальша модернізація податкової системи України [7]. До того ж необхідним залишається удосконалення вертикального й горизонтального перерозподілу податків і зборів між різними рівнями місцевих бюджетів, а також між державним і місцевими бюджетами, особливо в частині податку на прибуток і ресурсних платежів.

Модернізація місцевих органів влади в контексті децентралізації передбачала впровадження нових управлінських інструментів та підходів, таких як електронне врядування, збільшення прозорості в прийнятті рішень, залучення громадськості до процесів управління. Децентралізація та цифровізація є двома основними процесами, що суттєво впливають на сучасну систему управління та надання адміністративних послуг. Впровадження електронних урядових платформ, таких як система «Prozorro» для державних закупівель і портал «Дія» для надання адміністративних послуг, сприяли підвищенню прозорості та ефективності взаємодії. Цифровізація адміністративних процесів зменшує бюрократичні перепони та покращує доступ до інформації для громадян і бізнесу [9, с. 27]. Проте технічні проблеми, а саме недостатня інтеграція інформаційних систем і нерівномірний доступ до інтернету в різних регіонах країни стримують повний потенціал цих інструментів. Відповідно, необхідним є постійний моніторинг та вдосконалення систем для забезпечення максимальної ефективності й доступності цифрових інструментів.

Для підвищення ефективності державного регулювання регіонального розвитку доцільно впроваджувати такі сучасні технології, як регіональний моніторинг, який охоплює спеціально організовану та постійну систему збору, аналіз статистичної інформації й додаткових інформаційно-аналітичних досліджень (наприклад, опитувань населення). Ця система дозволяє

діагностувати стан, тенденції розвитку та визначати гостроту регіональних ситуацій і проблем. У майбутньому важливо продовжувати дослідження теоретичних і практичних аспектів формування систем регіонального моніторингу [10].

Децентралізація в Україні передбачає передачу значних повноважень на місцевий рівень, що вимагає реформування системи публічного управління. Україна перебуває на незворотному шляху європейської та євроатлантичної інтеграції, і для прискорення цього процесу необхідно розвивати публічне управління на основі принципів «Public Management» та поступово переходити до концепції «Good Governance» [11]. Особливу увагу варто приділити залученню громадськості до управління суспільством, а також створенню недержавних та напівдержавних інституцій із функціями публічного управління.

Загалом, децентралізація в Україні – це тривалий процес, пов'язаний із низкою ризиків. Системні проблеми, зокрема корупція та нерівномірний розвиток регіонів, разом із ситуативними ризиками, такими як кадровий дефіцит і політична поляризація, можуть знижувати ефективність децентралізації та гальмувати розвиток місцевого самоврядування [5, с. 91]. Ситуативні ризики, як правило, легше піддаються превенції й потребують менших зусиль для мінімізації наслідків. Натомість системні ризики потребують комплексного підходу для їх усунення. Для створення ефективних моделей запобігання ризикам (як системним, так і ситуативним) важливим є ретельне вивчення та критичний аналіз зарубіжного досвіду.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Децентралізація в Україні є однією з найбільш значущих реформ, що здійснюється з метою посилення ефективності місцевого самоврядування та регіонального управління. Ця реформа зумовила суттєві зміни в структурі й функціях місцевих органів влади, створила нові можливості для розвитку громад та підвищення якості надання публічних послуг. Перехід до децентралізованого управління сприяв функціональній

модернізації місцевих органів влади, що передбачає підвищення ефективності надання публічних послуг, покращення якості управління та збільшення рівня автономії місцевих громад. Проте, попри значні досягнення, процес децентралізації стикається з деякими викликами (нерівномірний розвиток цифрової інфраструктури, недостатня інтеграція інформаційних систем, корупція), які потребують комплексного підходу до їх подолання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в оцінці ефективності й доступності адміністративних послуг на місцевому рівні в контексті децентралізації.

Література

1. Бевз Т. Специфіка здійснення реформи децентралізації в регіонах України: здобутки і прорахунки. *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 3 (379). С. 65–75. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43fdae49-095d-4b2f-bebe-70985b77749e/content> (дата звернення: 20.08.2024).
2. Горохова Л., Невинна Г. Досягнення та перспективи реформи децентралізації в Україні. *Вісник Львівського університету*. 2023. № 46. С. 253–261. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.32> (дата звернення: 20.08.2024).
3. Ковтун Ю. Упорядкування поля функцій системи органів публічної влади в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1. С. 54–59. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdyo_2019_1_11.pdf (дата звернення: 20.08.2024).
4. Котуков О. А. Трансформація функцій місцевих органів влади в умовах децентралізації. *Державне будівництво*. 2019. № 2. С. 1–25. DOI: 10.34213/db.19.02.13 (дата звернення: 20.08.2024).

5. Орловська Ю. В., Кірюхін Р. О. Децентралізація влади в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Економічний простір*. 2021. № 172. С. 87–92. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/172-15> (дата звернення: 20.08.2024).
6. Павлова О., Нагайчук Ю. Реформа децентралізації в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 3(23). С. 23–31. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-23-31> (дата звернення: 20.08.2024).
7. Польова О. Децентралізація у забезпеченні стійкого економічного та соціального розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-53> (дата звернення: 20.08.2024).
8. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII : станом на 14 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 20.08.2024).
9. Прокопенко С. Л. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері надання адміністративних послуг у контексті децентралізації та цифровізації. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 2. С. 25–30. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.2.4> (дата звернення: 20.08.2024).
10. Рагімов Ф. В., Баштанник В. В. Формування концептуальних засад механізмів державного управління регіональним розвитком територій в умовах децентралізації. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 2. С. 16–23. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.2.3> (дата звернення: 20.08.2024).
11. Сурай І. Г. Модернізація функціональної структури публічного управління України в контексті Європейської інтеграції. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*, (м. Івано-Франківськ, 3–7 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ:

Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 44–46. URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/07/2023-tezy-vyk.pdf#page=44> (дата звернення: 20.08.2024).

References

1. Bevz, T. (2019), “The specifics of the implementation of the decentralization reform in the regions of Ukraine: gains and miscalculations”. *Narodna tvorchist ta etnolohiia*, [Online], vol. 3(379), pp. 65–75, available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43fdae49-095d-4b2f-be6e-70985b77749e/content> (accessed 20 August 2024).
2. Horokhova, L. and Nevynna, H. (2023), “Achievements and prospects of decentralization reform in Ukraine”, *Visnyk Lvivskoho universytetu*, [Online], vol. 46, pp. 253–261. <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.32>
3. Kovtun, Yu. (2019), “Arrangement of the field of functions of the system of public authorities in conditions of decentralization”, *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, [Online], vol. 1, pp. 54–59, available at: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdyo_2019_1_11.pdf (accessed 20 August 2024).
4. Kotukov, O. A. (2019), “Transformation of functions of local authorities in conditions of decentralization”, *Derzhavne budivnytstvo*, [Online], vol. 2, pp. 1–25. <https://doi.org/10.34213/db.19.02.13>
5. Orlovska, Yu. V. and Kiriukhin, R. O. (2021), “Decentralization of power in Ukraine: problems and prospects for development”, *Ekonomichnyi prostir*, [Online], vol. 172, pp. 87–92. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/172-15>
6. Pavlova, O. and Nahaichuk, Yu. (2020), “Decentralization reform in Ukraine”, *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, [Online], vol. 3(23), pp. 23–31. <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-23-31>

7. Polova, O. (2022), “Decentralization in ensuring sustainable economic and social development of territorial communities”, *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-53>
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine “On Voluntary Unification of Territorial Communities” № 157-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (accessed 20 August 2024).
9. Prokopenko, S. L. (2024), “Interaction of state authorities and local self-government bodies in the field of providing administrative services in the context of decentralization and digitalization”, *Dniprovskyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, [Online], vol. 2, pp. 25–30. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.2.4>
10. Rahimov, F. V. and Bashtannyk, V. V. (2021), “Formation of conceptual foundations of mechanisms of state management of regional development of territories in conditions of decentralization”, *Dniprovskyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, [Online], vol. 2, pp. 16–23. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.2.3>
11. Surai, I. H. (2023), “Modernization of the functional structure of public administration of Ukraine in the context of European integration”, *Materialy zvitnoi naukovoї vebkonferentsii vykladachiv, doktorantiv, aspirantiv universytetu za 2022 rik Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka* [Materials of the reporting scientific web conference of teachers, doctoral students, postgraduate students of the Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University for the year 2022], Ivano-Frankivsk : Prykarpat. nats. un-t im. V. Stefanyka, pp. 44–46. available at: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/07/2023-tezy-vyk.pdf#page=44> (accessed 20 August 2024).

Стаття надійшла до редакції 25.08.2024 р.